

УДК 330.322.3:37

Гальків Л. І., д.е.н., доцент,
Львівська комерційна академія,
м. Львів

Загальні витрати на освіту в Україні та їх роль у формуванні інноваційного потенціалу

Означено зміст інноваційного потенціалу особистості. За даними допоміжного рахунку освіти оцінено обсяги та структуру фінансування освіти. Окреслено процеси у фінансуванні освіти, які виявляють деструктивний вплив на формування і використання інноваційного потенціалу.

Ключові слова: інноваційний потенціал; фінансування освіти; допоміжний рахунок освіти; людський капітал.

Обозначено содержание инновационного потенциала личности. По данным вспомогательного счета образования оценено объемы и структуру финансирования образования. Определены процессы в финансировании образования, которые оказывают деструктивное влияние на формирование и использование инновационного потенциала.

Ключевые слова: инновационный потенциал; финансирование образования; вспомогательный счет образования; человеческий капитал.

The article defines the content of the innovation potential of the individual. The author used the System of National Accounts for the evaluation of the cost of education. The author describes the processes that exhibit destructive influence on the formation and use of innovative potential.

Keywords: innovation potential; financing of education; account of the cost of education; human capital.

Постановка проблеми. Соціально-економічний поступ суспільних систем вагомим чином визначається кількісними та якісними параметрами людського капіталу. У його складі на етапі становлення креативної економіки – постінформаційної епохи, у котрій знання та інформація набувають ролі важливих, проте допоміжних ресурсів, а імперативом економічного поступу виступає творчість, – особливу роль відіграють інноваційні активи людини. Визначальну роль у формуванні інноваційного потенціалу країни відіграє інвестування системи освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні вітчизняні дослідники людського капіталу (В. Антонюк, О. Амоша, Д. Богиня, О. Грішнова, З. Варналій, Т. Заяць, А. Колот, Е. Лібанова, Л. Семів, А. Чухно та ін.), фундатори та провідники його неокласичної теорії (Т. Шульц, Г. Беккер, М. Блауг, Дж. Мінцер, Е. Денісон, І. Хигучі) зосереджували увагу на аспектах формування та розвитку людських активів. Разом з тим, в Україні посилюється увага вчених до інноваційної компоненти соціально-трудового потенціалу, умов, чинників та тенденцій їх формування.

Постановка завдання. Проаналізувати загальні витрати на освіту в Україні в контексті виявлення проблем формування інноваційного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний потенціал людини трактується нами як її здатність до креативного мислення, раціоналізаторства, генерування та втілення у життя нових ідей, громадянської відповідальності за їхні результати. Він капіталізується у процесі інноваційної праці – синтезу «інтелектуальної та творчої трудової діяльності з метою підвищення ефективності об'єкта прикладання праці; створення самої інновації як блага; сприяння інтелектуально-духовному розвитку суспільства» [1, с. 8].

Виявлені нами демографічні тенденції в Україні [2] вказують на загострення проблем, пов'язаних із постарінням населення і браком молодих носіїв трудового потенціалу. Втім, саме молодь сьогодні визнана основним людським ресурсом для економічного розвитку, ключовою рушійною силою соціальних перетворень активізатором розробок і впроваджень нововведень. Формування її інноваційного потенціалу вимагає відповідних фінансових витрат та їх обґрунтованого розподілення.

Із метою визначення загальних національних витрат у сфері освіти, оцінки різноманітних джерел фінансування і використання коштів, що надходять від різних фінансуючих організацій для різних функцій, Україна розпочала впровадження допоміжного (сателітного) рахунку освіти (ДРО). В основу його концепції покладено визначення поняття витрат на освіту. Аналіз витрат дозволяє більш точно, ніж аналіз статей, наприклад державних бюджетів, оцінювати використання коштів, виділених за кошторисом витрат, які в кінцевому випадку не завжди використовуються за призначенням [3, с. 5]. При оцінці національних капіталовкладень в освіту враховують усі види надходжень коштів у систему освіти: від державного сектору країни; від недержавного сектору країни; від нерезидентів країни. Цінність ДРО полягає в трьохетапному процесі, що складається з отримання результатів, їх інтерпретації та прийняття управлінських рішень; в охопленні всіх фінансуючих організацій; у застосуванні міжнародного стандарту, уможливленні міждержавних співставлень й адаптування досвіду інших країн; у широкому спектрі фінансових та не фінансових даних, їх доступному та зручному представленні.

У 2014 р. Держстатом України оприлюднено дані ДРО, які охоплюють період 2007-2012 рр. Загальний обсяг (державних та приватних витрат разом з урахуванням офіційних та неофіційних прямих платежів населення) виявляв висхідну динаміку й збільшився у 2,1 рази (рис. 1). Натомість у % до ВВП поступальний розвиток не спостерігався, проте рівень державних витрат відповідає рівню розвинутих країн Європейського Союзу. Обсяги ж витрат коштів у розрахунку на одного учня/студента в Україні багатократно нижчі за показники розвинутих країн.

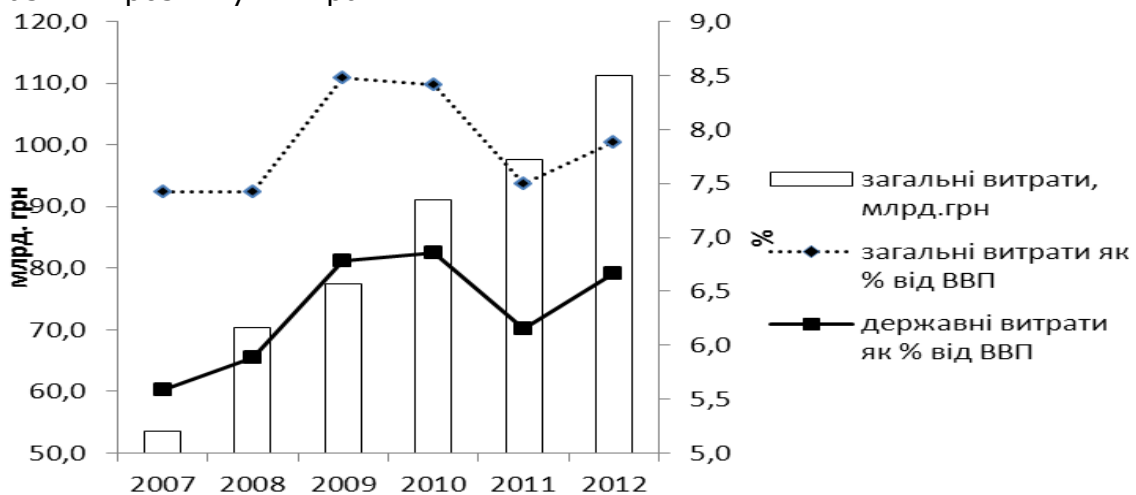

Рис. 1. Загальні витрати на сектор освіти в Україні, складено за [3]

Аналіз функціональної структури фінансового забезпечення освіти вказує на домінування й щорічне збільшення видатків на послуги у сфері освіти. Зазвичай виділені державою кошти забезпечують лише умови навчання, не створюючи можливості суттєвого оновлення їх матеріально-технічної бази. Частка витрат на другорядну діяльність у межах закладів освіти (на медичне

забезпечення, послуги харчування, адміністративні послуги, будівництво, ремонт тощо) та другорядну діяльність, що пов'язана з навчанням (на інвентар, обмундирування, підручники, канцелярські товари, стипендії, субсидії, та ін.) скорочується. Більшість функцій оплачуються державним сектором. Так, винятково за рахунок державних коштів фінансуються медичні і транспортні послуги, фінансові послуги у вигляді трансфертів населенню. Причому, якщо фінансування послуг у вигляді трансфертів населенню здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів майже на одному рівні, то медичні і транспортні послуги у межах начальних закладів переважно фінансуються на регіональному рівні.

У складі фінансуючих організацій домінують державні структури. Їх частка щорічно зростає на тлі зниження питомої ваги приватних організацій (2007 – 1,1 %; 2008-2010 – 1,0 %; 2011 – 0,8 %; 2012 – 0,7 %) та домогосподарств (2007 – 23,5 %; 2008 – 19,7 %; 2009 – 19,0 %; 2010 – 17,5 %; 2011 – 17,1 %; 2012 – 14,7 %). Така тенденція може трактуватися як посилення впливу соціально-орієнтованого розвитку, так і як зниження попиту недержавних структур на послуги сектору освіти. В Україні, як і в усьому світі, вартість навчання дорожчає, проте укорінюються стабільно високі рівні безробіття серед випускників вузів. Окрім того, виявляються й такі деструктивні прояви як процвітанню бізнесу «псевдоосвіти», диспропорційність ринку праці та ринку освітніх послуг, поляризація населення за можливостями доступу до освітніх продуктів, низька заробітна плата викладацького складу та ін.

Найбільше коштів спрямовується на вищу освіту (табл. 1). Вона ж залучає левову частку позабюджетних надходжень, передусім у формі оплати навчання. При цьому, частка домогосподарств у їх обсязі перевищує частку бізнес-структур майже удесятеро. Це вказує на сприйняття та підтримку населенням родинних інвестицій у розвиток інтелектуально-інноваційної складової людського капіталу. Слабка кореляція між оплатою праці та рівнем освіти в Україні частково пояснює причини «стрибка» освітньої міграції, бажання конвертувати свій потенціал у капітал за межами країни.

Таблиця 1

Структура загальних витрат на сектор освіти в Україні за освітніми рівнями, %

Назва освітнього рівня	Роки					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Допочаткове навчання	10,3	10,7	11,2	11,7	12,6	13,6
Початкова освіта/Перший етап базової	12,6	12,7	13,0	13,6	13,8	15,1
Перший етап середньої освіти/Другий етап базової освіти	18,9	18,5	19,2	18,3	17,3	17,8
Другий етап середньої освіти	9,1	8,8	7,1	7,2	7,9	8,0
Післясередня, не вища освіта	5,8	6,1	6,0	6,2	6,1	6,0
Перший етап вищої освіти	41,6	41,5	42,0	41,4	40,7	38,0
Другий етап вищої освіти	1,7	1,7	1,5	1,5	1,6	1,5

Джерело: складено за [3].

За умов низького рівня капіталізації людських можливостей важливо нарощувати інвестиції в освіту, стимулювати підготовку фахівців для інноваційної діяльності у сфері біотехнології (біотехніки, генотерапії), нетрадиційної енергетики, інформаційно-комунікаційних продуктів, технологій нових матеріалів тощо. Високотехнологічні виробництва у світі розвиватимуться високими темпами, вимагатимуть креативних, освічених, кваліфікованих працівників і не оминуть нашу країну.

Не має сумнівів, що дохідність вітчизняного людського капіталу зростатиме. Диплом як підтвердження якості працівника наповнюватиметься реальним змістом. І сприятиме цьому комплексна дія соціальних, ринкових, управлінських

та інших важелів. Так, Закон України «Про вищу освіту» [7] окреслює систему забезпечення її якості у трьох зрізах: 1) забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (систему внутрішнього забезпечення якості); зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти; забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти. Окрім того, рекомендується «переорієнтування освіти на постіндустріальну наукову парадигму, креативну педагогіку, підготовку та перепідготовку кадрів на здійснення базових інновацій» [4, с. 90].

Формування освітньої складової інноваційного потенціалу вимагає фінансових затрат як прямих (оснащення освітнього процесу, інформатизація та ін.), і альтернативних (під час навчання людина вилучена із суспільно-корисної діяльності або працює меншою віддачею). Витрати на освіту компенсуються за тривалий період, знання втрачаються. Процес їх втрати виявляється у біофізичному витісненні з активної пам'яті індивідуума частини невикористовуваних відомостей (положень) та у моральній застарілості знань під впливом новітніх досягнень науки і техніки. У науковий обіг введено поняття напіврозпаду знань, періодом якого є час після завершення навчання, протягом якого втрачається 50% початкової компетентності. За деякими дослідженнями компетентії, отримані під час студіювання в навчальних закладах, після п'ятирічного періоду використання застарівають щонайменше наполовину, якщо працівник не підтримує їх на належному рівні. У контексті морального зносу знань виділяють знання з довгим та коротким періодом напіврозпаду. Останні (вузькоспеціалізовані) формуються переважно за рахунок приватних інвестицій. Період окупності фундаментальних (академічних, базових) знань, сформованих за рахунок коштів держави та домогосподарств й адаптованих до умов суспільного сектора економіки чи державного управління, більш тривалий, а соціальний ефект використання – вищий.

Висновки. Інноваційна діяльність вимагає фінансування сектору освіти. Проте, щорічний приріст загальних витрат на освіту не є гарантією відповідного нарощення інноваційного потенціалу національної економіки. По-перше, загострюється проблема браку його носіїв. По-друге, збільшення фінансування освіти не адекватне підвищенню її якості та результативності. Передусім йдеться про вплив інфляції, високу витратомісткість навчального процесу, зростання безробіття серед випускників, трудову міграцію, диспропорції та тіньові схеми на ринку праці та ін. Якість освіти знижується у умовах посилення фрагментації освітнього простору за якісним складом педагогічних кадрів, технічною оснащеністю, умовами навчання. Формуються різні стандарти надання освітніх послуг, диференціацію яких значною мірою визначають різнопоселенські, різнотериторіальні маркери. По-третє, пасивність державних та підприємницьких структур щодо розширення можливостей застосування креативних та інтелектуальних здібностей людинності перешкоджає належній капіталізації інноваційного потенціалу і сприяє його втратам. По-четверте, наслідки деструктивних процесів, що мають місце на сході країни, тривалий час позначаються на потенціалі нинішніх і майбутніх поколінь.

Перспективи подальших досліджень з обраної проблематики вбачаються у розробленні пропозицій щодо оптимізації фінансового забезпечення інноваційного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Гальків Л. І. Попередження втрат інтелектуального потенціалу молоді: чинник інвестування освіти / Л. І. Гальків // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : зб. науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2014. – Випуск 24.2. – С. 383-388.

2. Гвоздович Ю. О. Формування та використання інноваційного потенціалу молоді : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07 / Ю. О. Гвоздович; Кіровоградський технічний університет. – Кіровоград, 2013. – 182 с.
3. Національні рахунки освіти України у 2012 році : статистичний бюлетень / Державна служба статистики. – К., 2014. – 73 с.
4. Минаева Л. А. К вопросу о роли современных вузов в развитии человеческого капитала / Л. А. Минаева, В. В. Шилькова // Научные ведомости ГУ. – 2011. – № 19 (114). – С. 84–92.
5. Оникиенко В. В. Проблемы занятости молодежи и разработка социально-экономического механизма защиты молодежи от безработицы / В. В. Оникиенко // Молодежь Украины: состояние, проблемы, пути решения (сб. науч. трудов). – К. : УкрНИИ проблем молодежи. – 1992. – С. 37-47.
6. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 19 декабря 2011 года 66/121. Политика и программы, касающиеся молодежи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://daccess-dds-ny.un.org>.
7. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

УДК 331.5(477)

Збродська О. В., к.е.н.,
Шахраук-Онофрей Є. В.,
Буковинський державний фінансово-економічний університет,
м. Чернівці

Проблеми працевлаштування випускників вищих навчальних закладів та їхня кваліфікаційна відповідність вимогам ринку праці

У статті розглянуто актуальні проблеми працевлаштування випускників вищих навчальних закладів. А також охарактеризовано відповідність кваліфікації випускників до вимог ринку праці. Відповідно до завдання проаналізовано стан динаміки працевлаштування випускників.

Ключові слова: працевлаштування, ринок праці, кваліфікація, випускник, вищий навчальний заклад.

В статье рассмотрено актуальные проблемы трудоустройства выпускников высших учебных заведений. А также охарактеризовано соответствие квалификации выпускников требованиям рынка труда. Согласно заданию проанализировано состояние динамики трудоустройства выпускников.

Ключевые слова: трудоустройство, рынок труда, квалификация, выпускник, высшее учебное заведение.

The article deals with current problems of graduates' employment. In article it is described appropriateness of graduates on the labor market. According to the task of the article it is analyzed the dynamics of graduates' employment.

Keywords: employment, labor market, skills, graduate, university.

Актуальність теми. Загострення проблеми працевлаштування випускників в сучасних умовах економічного та соціального розвитку в Україні, яка виникла у зв'язку зі зміною структури зайнятості та відповідними проблемами, які виникають через негнучку оперативність реагування вищих навчальних закладів на зміни ринку праці та обмеженість взаємодії та взаємозв'язку між вищими навчальними закладами та роботодавцями є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організаційно-правові проблеми працевлаштування та зайнятості випускників давно є предметом дослідження вчених, представників державних установ та неурядових організацій. Водночас суспільно-економічні трансформації часів незалежності України, швидкість світових глобалізаційних тенденцій призводять до загострення ситуації на ринках праці усіх рівнів та сегментів, спонукають до динамічного аналізу ситуації та пошуків оптимальних рішень. Питаннями